

na dijapozitivima u raznim bioskopima u propagandnom delu pre igranog filma (u Zagrebu u bioskopu »Balkan«). »Umjetnici čija djela prelaze okvire estetskog i nalaze se u etičkom, obavještavaju se o postojanju French Windowa«, suprotstavljajući se tržištu i protiv građanske koncepcije umjetnosti uopšte. I dok se »Galerija stanara« obavezivala da ostane slobodan prostor komunikacije, da ometa strukture (...) odnosa galerija — umjetnik«, tako je i od umjetnika — saradnika potražen takozvani »moralni ugovor«, neka vrsta etičke analize izabranog izložbenog prostora. Razočarana sa ponašanjem većine umjetnika na umetničkom tržištu, Biar je 1976. ovaj alternativni oblik izlaganja proglasila nerenabilnim i tako prekinula njihov rad.

Grupa »TOK«, formirana 1972. godine, razlikovala se od već spomenutih urbanih intervencionista koji su težili ka nekoj vrsti obnovljene estetizma. Opustele i nehumane gradske punktove i nedostatke realne kondicije spoljašnjeg ambijenta, naime, nije htela da dovede u ravnotežu, kao što je to bilo uobičajeno širom sveta, muralima ili grafitima, obojenim dekorativnim predmetima. Išli su ka drugom rešenju: na ambijentalnu kulturu ljudi su pokušavali uticati upravo isticanjem pomanjkanja i negativnih pojava, a svoju su oštru kritiku izrazili najčešće ironijom. Štampali su seriju razglednica sa natpisom »Pozdrav iz Zagreba«, a na reprodukcijama su se mogli videti u ekološkom smislu najugroženiji delovi grada. Drugom prilikom su u gradskom ambijentu postavili niz korpi za otpatke proizvedenih od providnog najlona.

Od protagonista metasemiotičkih tendencija izdvajamo nekadašnjeg člana grupe »Gorgona«, ujedno najistaknutijeg zagrebačkog vokalno-vizuelnog pesnika, Josipa Stošića. Prva ličnost samo godinu dana egzistirajuće grupe »TOK«, Vladimir Gudac, se isticao semiotičkom interpretacijom određenih političkih i kulturnih pojava, a dizajner Boris Bučan je napravio seriju parafraza grafičkih amblema ili logotipova poznatih svetskih firmi.

U multimedijalnim eksperimentima se najviše isticao Ladislav Galeta, u našoj sredini prvi put upotreblivši istovremenu projekciju na više platna, zatim sintetizirajući pokretnu sliku sa statičnom. Postigao je zapažene rezultate u umetničkoj upotrebi zeroksa, fotografije, filma i videa.

Za novu umetničku praksu se dobrim delom vezuje i opus pionira jugoslovenskog alternativnog filma Tomislava Gotovca, autora jednog od najranijih hepeninga kod nas (1967). On je okom sadamdesetih izveo

niz urbanih akcija, između ostalih jednu pod nazivom »Zagrebe, volim te«, kada je nag istrčao na najprometniju ulicu i spustivši se na stomak više puta poljubio asfalt.

U domenu video-umjetnosti, performansa, odnosno video-performansa, su se najviše istakli Dimitrijević, Trbuljak, zatim Sanja Iveković i Dalibor Martinis, pored već spomenutog Galeta. Ustaljena tema radova Sanje Iveković postaje pozicija žene koja traži svoj identitet u unakrsnim interesnim strujanjima sredstava masovne komunikacije. Sa primetnom dozom feminističke svesti su izrađeni njeni video-radovi, u kojima kontrapunktira, suprotstavlja snažan uticaj reklame i težnju ka održavanju nezavisnosti ženskog bića. Zato su njeni radovi i jedna vrsta pobune protiv okorelih rituala a u službi svakodnevnice borbe žene u savremenom svetu.

Period posle 1975. karakteriše pojava novije generacije, čije članove ne povezuje koheziona snaga, kao u slučaju prvih grupa. Druže se uglavnom radi efikasnijeg delovanja. »Grupa šestorice autora« predstavlja tipičan antiestetški program; čak i u prezentaciji njihovih radova ima nečeg amaterskog, slučajnog. Mediji su im oni najjednostavniji: običan papir, sredstvo za pisanje ili crtanje, te fotografija. Svoje radove izlažu na ulicama, na podovima galerija. Stvaralaštvo im je, u celini uzevši, socijalno motivisano sa snažnom subverzivnom crtom, kako u artikulacionom tako i u tematskom opredeljenju: sa svojih ekstremnih pozicija neretko negiraju i samu novu umetničku praksu.

Na kraju valja spomenuti značajnu ulogu Galerije studentskog centra i Galerije suvremene umjetnosti u afirmisanju grupa i pojedinca nove umetničke prakse, hrvatske i jugoslovenske podjednako, od rane 1967, odnosno 1969, sve do promena krajem sedamdesetih. Ove su institucije i danas nosioci novih umetničkih, sada već dosta promenjenih, htenja i ciljeva.

¹ Marijan Susovski: *Inovacije u hrvatskoj umjetnosti sedamdesetih godina*. Galerija suvremene umjetnosti, Zagreb, 1982.

² Davor Matičević: *Uvod*. Isto delo.

³ Marijan Susovski, citirano delo.

⁴ Citirano delo.

⁵ Citirano delo.

vlado martek

ŠTO JE UMJETNOST PREMA OVOM BIĆU

uveličan i posvećen

jehuda amihaj

JEHUDA AMIHAI je rođen 1924. u Virzburgu, Nemačka. Emigrirao u Izrael 1935. Živi u Jerusalimu. Jedan od najpoznatijih izraelskih savremenih pesnika. (B. S.)

OD ČOVEKA SI I ČOVEKU ČEŠ SE VRATITI

*Smrt u ratu počinje
Sa silaskom niz stepenice
Nekog mladog.*

*Smrt u ratu počinje
Sa tihim zatvaranjem vrata.
Smrt u ratu počinje
Sa otvaranjem prozora radi gledanja.*

*Zbog toga ne plači za onim ko ide
Ali plači za onim koji silazi niz stepenice svoje kuće.
Plači za onim
Koji stavlja ključ u svoj zadnji džep,
Plači za fotografijom koja se seća umesto nas,
Plači za papirom koji se seća
I za suzama koje to ne čine.*

SACANJE LJUBAVI — ŠTA ĆE BITI?

*Jasmin je prekinuo zakone tame
I zvuk prskalica je odložio kraj.*

*Bedro, bedro, ruku, ruku,
Lament ljubavnika dok su još zajedno.
Zalazak sunca pokazuje im
Mogućnost drugog života.*

*Njihov san je kao čistina između dve šume.
Gola i prazna, zaštićena od vatre
I straha koji može iznenada stići.*

*Ali tada, u jutro, pitanja umesto blagoslova:
Čak i uzvici čuđenja su pitanja:
Kako divna, kako velika su tvoja dela, šta će biti?*

*Ovog proleća
Ko će se uzdići i reći prahu:
Od čoveka si
I čoveku češ se vratiti.*

BIĆU UVELIČAN I POSVEĆEN

*Među stvarima koje padaju i onim koje se brzo uzdižu
Ima li mesta za nekog ko se zadržava, nekog ko ostaje?
Među stvarima koje umiru i onim koje žive
Ima li mesta za nekog ko živi tiho u svojoj kući,
Nekog ko ostaje gde jeste, nekog ko gleda, nekog koga gledaju?*

*Ja sam sudija, sam u izricanju presude na sudijinom sedištu,
Nema tužioca, nema optuženog,
Samo svedoci i iskaz.*

*U svom detinjstvu znao sam o bolesti u ljudima,
Razumeo sam bolesne životinje,
Kada sam odrastao naučio sam da drveće takode
Može biti bolesno i da može patiti u tišini.
Živeću dovoljno dugo da razumem bolestan kamen,
Stenu koja pati, veliku stenu u bolu.
Univerzum će obići pun krug u meni,
Beživotan govori nežno, življenje ostaje tiho.
Ovo je moje mesto
I na ovaj način biću uveličan
I posvećen.*

S engleskog: Branislav Solomun